

POVESTEA BANILOR

John Micklethwait coordonează articolele despre Statele Unite din *The Economist*. A scris, printre altele, pentru *Financial Times*, *New York Times*, *Wall Street Journal* și *Spectator*. A făcut studii de istorie la Magdalen College, Oxford. Trăiește la Londra.

Adrian Wooldridge este corespondentul revistei *The Economist* la Washington. A colaborat la numeroase publicații, printre care *New Statesman*, *Washington Post*, *Foreign Policy*, *Financial Times* și *Times Literary Supplement*. A studiat la Oxford, la Balliol College (istorie modernă) și All Souls College (unde a obținut doctoratul în 1985).

John Micklethwait și Adrian Wooldridge sunt coautorii mai multor cărți: *The Witch Doctors: Making Sense of the Management Gurus* (1996), care a câștigat în 1997 Financial Times / Booz Allen Global Business Book Award, *A Future Perfect: The Challenge and Hidden Promise of Globalization* (1998), *The Company: A Short History of a Revolutionary Idea* (2003), *The Right Nation: Conservative Power in America* (2004), *God Is Back: How the Global Revival of Faith Is Changing the World* (2009), *The Fourth Revolution: The Global Race to Reinvent the State* (2014). Adrian Wooldridge a mai publicat: *Measuring the Mind: Education and Psychology in England, 1860–1990* (1994), *Meritocracy and the „Classless Society“* (1995), *Masters of Management: How the Business Gurus and Their Ideas Have Changed the World – for Better and for Worse* (2011; ediție revăzută și adăugită a cărții *The Witch Doctors*, cu un cuvânt înainte de John Micklethwait), *The Great Disruption: How Business is Coping with Turbulent Times* (2015).

JOHN MICKLETHWAIT
ADRIAN WOOLDRIDGE

COMPANIA

O SCURTĂ ISTORIE A UNEI IDEI
REVOLUȚIONARE

Traducere din engleză de
FLORIN SICOIE

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecția „Povestea banilor“ este coordonată de Ștefan Liiceanu.

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Angela Rotaru
Corector: Iuliana Glăvan
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Accent Print – Suceava

John Micklethwait, Adrian Wooldridge
The Company. A Short History of a Revolutionary Idea
Copyright © 2003, John Micklethwait, Adrian Wooldridge
Published by arrangement with Weidenfeld & Nicolson
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2015, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Micklethwait, John
Compania: o scurtă istorie a unei idei revoluționare /
John Micklethwait, Adrian Wooldridge; trad.: Florin Sicoie. –
București: Humanitas, 2015
Bibliogr.

Index

ISBN 987-973-50-4942-3

I. Wooldridge, Adrian

II. Sicoie, Florin (trad.)

33

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

*Pentru Richard și Jane Micklethwait
și pentru Brian și Jill Blacker*

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	9
Introducere: <i>Utopia S.R.L.</i>	11
1. Negustori și monopolști, 3000 î.Cr.–1500 d.Cr.	23
2. Imperialști și speculanți, 1500–1750	35
3. O naștere prelungită și dureroasă, 1750–1862	55
4. Ascensiunea mării afaceri în America, 1862–1913	71
5. Ascensiunea mării afaceri în Anglia, Germania și Japonia, 1850–1950	93
6. Triumful capitalismului managerial, 1913–1975	112
7. Paradoxul corporatist, 1975–2002	131
8. Agenții de influență: multinaționalele, 1850–2002	166
Concluzie: viitorul companiei	184
<i>Notă bibliografică</i>	195
<i>Note</i>	199
<i>Notele și comentariile editorului român</i>	211
<i>Indice</i>	231

Mulțumiri

În cea mai bună tradiție capitalistă, această carte a fost construită pe spinările multor lucrători prost plătiți și abuzați. William și Ali Mackesy, Martin Thomas, Simon Green, Leslie Hannah, Jesse Norman, Robert Miles, Mark Doyle și Helena Douglas au ajutat, cu toții, la îmbunătățirea produsului final, deși clienților dezamăgiți ar trebui să li se arate cu degetul autorii. Am dori să-i mulțumim, de asemenea, agentului nostru, Andrew Wylie, și neobișnuit de tolerantului editor de la Random House, Scott Moyers. Editorul nostru de la *The Economist*, Bill Emmott, a fost, o dată în plus, de mare ajutor, și am vrea, de asemenea, să le cerem scuze acelor biete suflete – Ann Wroe, John Parker, Zanny Minton-Beddoes, Rachel Horwood, Venetia Longin și Lucy Tallon – care au trebuit să ne rabde în preajmă. Cu toate acestea, principala povară a fost suportată, din nou, uneori în tăcere, de soțiile și copiii noștri. Răspunderea noastră față de ei este, într-adevăr, nelimitată.

Introducere: *Utopia S.R.L.*

În seara de 7 octombrie 1893, o nouă operetă își avea premiera într-un teatru plin până la refuz din cartierul West End al Londrei. William S. Gilbert și Arthur Sullivan erau titanii culturii populare victoriene, cu societăți muzicale de amatori care puneau în scenă spectacolele *The Pirates of Penzance* și *The Gondoliers* de la Brighton la Bombay. Richard D'Oyly Carte construisese un teatru special, la Savoy, doar pentru operele lor. Stârnind tot felul de speculații, cei doi autori se certaseră, cu câțiva ani mai înainte, în parte pentru că Sullivan țintea mai sus decât simpla operă comică, și s-ar fi zis că lunga lor colaborare urma să ia sfârșit. Acum cei doi reveneau.

Una din temele operei lor *Utopia, Limited; or, The Flowers of Progress (Utopia S.R.L., sau Florile Progresului)* nu era o poantă evidentă: compania pe acțiuni cu răspundere limitată. Opereta din acea seară se amuza de ideea că respectivele companii măturau totul în calea lor, îmbogățindu-i pe investitori din mers. Fondatorul unei companii englezești, dl Goldbury, sosește în exotica Insulă Utopia din Mările Sudului și plănuiește să-i transforme pe locuitori în companii. Până și copiii emit prospecte de companie. La un anumit moment din actul final, Regele Utopiei întrebă: „Și înțeleg eu bine că Marea Britanie e guvernată pe acest principiu al Acțiunilor?“ Iar dl Goldbury răspunde: „N-am ajuns chiar la asta – dar ne îndreptăm cu repeziciune în acea direcție; nu mai este mult până atunci“. La scurt timp după aceea, locuitorii Utopiei se unesc într-unul dintre cele mai

neverosimile coruri puse vreodată pe muzică: „Ura! Fapt uimitor! Ura! Invenție nouă, Legea Companiei pe Acțiuni, Legea din Șaizeci și Doi!“

Pentru toți purtătorii ei de plastroane, *Utopia S.R.L.* făcea să răsunе o notă triumfală. Era celebrarea a încă unei invenții victoriene echivoce, care schimbase lumea. Noile companii, cărora li se acordase libertate prin „Legea din 1862“ și prin imitațiile ei din alte țări, stimulau prima mare epocă de globalizare. Ademeneau milioane de oameni de pe pământurile lor, schimbând modul în care aceștia mâncau, lucrau și se distrau. Înălțau primele birouri semețe din Manhattan și spoliau Congoul Belgian. Se confruntau cu sindicatele și îi amenințau pe politicieni. „Acesta nu mai este un guvern al poporului, prin popor și pentru popor“, avertiza președintele Rutherford B. Hayes. „Este un guvern al corporațiilor, prin corporații și pentru corporații.“ În anul dinaintea ridicării cortinei pentru *Utopia S.R.L.*, Curtea Supremă din Ohio hotăra că Standard Oil crease un monopol. Chiar și în Marea Britanie, care nu poseda nimic asemănător cu imperiul petrolier al lui John D. Rockefeller, mulți dintre domnii burghezi care râdeau pe înfundate, în cunoștință de cauză, în lojile de la teatrul D'Oyly Carte își datorau averile noii invenții; iar în fotoliile de orchestră se înghesuia, probabil, cel puțin un aristocrat sărăcit, care-și risipise moștenirea pariind pe acțiunile căii ferate americane.

În zilele noastre, influența acestei neliniștitoare organizații este încă și mai răspândită. Hegel a prezis că unitatea de bază a societății moderne avea să fie statul, Marx, că avea să fie comuna, Lenin și Hitler, că avea să fie partidul politic. Înainte de asta, o serie de sfinți și înțelepți au pretins același lucru pentru biserica parohială, conacul feudal și monarhie. Marea controversă a cărțuliei de față este aceea că s-au înșelat cu toții. Cea mai importantă organizație din lume este compania: baza prosperității Occidentului și cea mai bună speranță pentru viitorul restului lumii. Într-adevăr, pentru cei mai mulți dintre noi, singurul rival real al companiei în privința timpului și energiei noastre este acela considerat de la sine înțeles – familia. (Între timp, într-o frumoasă răsturnare de situație, cea mai cunoscută familie din lume,

monarhia britanică, de ale cărei capricii și favoruri depindeau multe din companiile pe acțiuni englezești de început, își spune acum „firma“.)

Asta nu înseamnă că rolul companiei a fost apreciat, cel puțin nu de toți istoricii politici. Mărețele Legi ale Companiilor promulgate la jumătatea secolului al XIX-lea abia dacă sunt pomenite în cele mai recente biografii ale lui William Gladstone, unul dintre apărătorii lor politici; nașul intelectual al companiei moderne, Robert Lowe, este amintit mai mult pentru munca sa din educație și pentru opoziția morocănoasă față de sufragiul universal. Volumul relevant din *New Oxford History of England*, care acoperă anii de la 1846 la 1886, nu găsește spațiu pentru a discuta inventarea companiei în cele 720 de pagini ale sale.¹

De fapt, istoria companiei este o poveste extraordinară. Ceea ce a început adesea ca o organizație caritabilă susținută de stat s-a extins în tot felul de domenii, reconfigurând geografia, arta războiului, artele, știința și, din păcate, limbajul. Companiile s-au dovedit extrem de puternice nu numai pentru că își îmbunătățesc productivitatea, ci și pentru că ele posedă majoritatea drepturilor legale ale unei ființe omenеști, fără dezavantajele inerente ale biologiei: ele nu sunt condamnate să moară de bătrânețe și pot crea descendenți aproape după placul inimii. Acest privilegiu al nemuririi, ca să nu mai amintim de protecția pe care artificiala formă corporatistă a acordat-o de-a lungul timpului unor oameni venali, a înfuriat adesea restul societății – mai ales guvernele. De aici a rezultat o lungă serie de legi oarecum irascibile, care încercau să facă schimbări în privința concesiunii – de la Statutul Mortmain, pe care Eduard I l-a emis în 1279, ca să lupte împotriva fluxului de bunuri care erau transferate, în pofida ordinului său, către „mâna moartă“ a organizațiilor corporatiste (în special mănăstirile), până la Legea Sarbanes–Oxley, prin care Congresul a încercat să-i facă pe patroni mai responsabili pentru păcatele companiilor „lor“.

Există două moduri de a defini o companie. Cea dintâi este doar ca pe o organizație angajată în afaceri: această definiție, așa cum vom vedea, include totul, de la înțelegerile comerciale asiriene informale până la practica modernă de

preluare a companiilor folosind capital împrumutat¹. Cea de-a doua este mai concretă: compania pe acțiuni cu răspundere limitată este o entitate juridică distinctă (atât de distinctă, în fapt, încât acționarii ei o pot da în judecată), înzestrată de guvern cu anumite drepturi și responsabilități colective. Aceasta era instituția pe care „Faptul uimitor“ al locuitorilor Utopiei, Legea companiilor din 1862, a eliberat-o și care se răspândește în continuare prin lume, cucerind încăpățânați precum Partidul Comunist Chinez și partenerii de la Goldman Sachs.

Deși cartea de față este în primul rând una despre compania pe acțiuni, ea hoinărește, fără să se scuze, printr-un teritoriu mai larg. De la începutul vieții economice, oamenii de afaceri au căutat moduri de a împărți riscurile și recompensele activităților lor. Una dintre ideile fundamentale ale legislației medievale a fost că „organizațiile corporatiste“ – orașe, universități, bresle – posedau o viață dincolo de aceea a membrilor lor. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, monarhii europeni au creat companii autorizate care să le urmeze visurile de expansiune colonială. Una dintre acestea, Compania Indiilor Orientale (East India Company), a ajuns să administreze India cu o armată privată de 260.000 de soldați băștinași (de două ori mai mare decât armata britanică). O alta, Virginia Company, a ajutat la introducerea conceptului revoluționar de democrație în coloniile americane, spre furia lui Iacob I, care a numit-o „un focar pentru un parlament răzvrătit“². Încă una, Mississippi Company a lui John Law, a ruinat economia Franței, cea mai bogată țară din Europa în secolul al XVIII-lea.

Cu toate acestea, William Gilbert avea dreptate să considere că se schimba ceva fundamental în Anglia secolului al XIX-lea. Cea mai puternică forță economică a zilei a strâns la un loc, în cele din urmă, cele trei mari idei din spatele companiei moderne: că aceasta putea fi o „persoană artificială“, cu aceeași capacitate de a face afaceri ca o persoană reală; că ea putea emite acțiuni tranzacționabile către orice număr de investitori; și că acei investitori puteau avea o răspundere limitată (astfel încât puteau să piardă doar capitalul investit în firmă). La fel de important, victorienii au

schimbat esența companiilor. Nu mai era necesar să obții o aprobare specială din partea parlamentului ca să înființezi o companie sau să-i limitezi activitatea la un scop onorabil specific (cum ar fi construirea unei căi ferate între două orașe); acum era posibil să înființezi corporații cu scopuri generale cât ai clipi din ochi. Tot ce trebuia era ca șapte oameni („pe cât posibil, cu toții lorzi și baroneți“, îi sfătua, răutăcios, Goldbury pe locuitorii Utopiei) să semneze o convenție de asociere pentru ca respectiva companie să fie înregistrată și pentru ca aceasta să folosească expresia „limitată“, ca să-i avertizeze pe creditori că n-aveau să aibă parte de nici o despăgubire de la proprietarii companiei.

Legile companiilor, care au fost rapid imitate în alte țări, le-au dat întreprinzătorilor posibilitatea de a strânge bani, siguri, dacă avem în vedere faptul că investitorii nu puteau pierde decât ceea ce plasaseră. Ele au dat, de asemenea, naștere unei organizații care a părut imediat că dobândește o viață proprie, trecând, cu rapiditate, de la o formă la alta, fără ca guvernul să fie, de obicei, capabil s-o împiedice. În zilele noastre, nimeni nu consideră ciudat faptul că, la un secol după înființarea sa, Minnesota Mining and Manufacturing Company face notițe adezive sau că una dintre firmele cele mai mari de telefonie mobilă din lume, Nokia, făcea afaceri în domeniul hârtiei.

Victorienii ne-au oferit, de asemenea, multe din cele mai profunde argumente care pun în mișcare companiile. În zilele noastre, se presupune că interesele capitalismului și ale companiilor sunt inseparabile. Cu toate acestea, mulți dintre criticii timpurii ai companiei pe acțiuni și ai „dotării“ cu răspundere limitată erau oameni cu o viziune economică liberală, ținându-i hangul lui Adam Smith, care le luase în derâdere ca fiind perimate și ineficiente. Un ilustru gânditor victorian, A.V. Dicey, se temea ca nu cumva compania să devină vestitorul unei noi ere de colectivism: „o afacere după alta“ aveau să treacă din „administrarea persoanelor private în mâinile organizațiilor corporatiste, create de stat“⁴³. (Karl Marx saluta, fără tragere de inimă, companiile cam din același motiv.)

Pentru criticii de început ai companiei, nu era doar o problemă de a le permite investitorilor să nu-și recunoască